

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

GEZER, M. (2020). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Metafor Kullanılan Araştırmaların Tematik İçerik Analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (3) , 1513-1528.

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Metafor Kullanılan Araştırmaların Tematik İçerik Analizi

Melehat GEZER (**)

Öz: Bu araştırmada, Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan metafor çalışmaları tematik içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada, 2017-2020 yılları arasında yayınlanan 28 makale ve 13 tez değerlendirmeye alınmıştır. Veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmada incelenen metafor çalışmalarının çoğunluğunun makale türünde olduğu ve en çok çalışmanın 2018 yılında; en az çalışmanın ise 2020 yılında yapıldığı saptanmıştır. En fazla tercih edilen anahtar sözcüklerin "metafor" ve "sosyal bilgiler"; en fazla çalışılan konuların ise adalet, dayanışma, sevgi, saygı, hoşgörü, barış, yardımseverlik, empati gibi sosyal bilgiler programında yer alan beceri ve değerler olduğu belirlenmiştir. Bazı araştırmaların; yöntemin net bir biçimde tanımlanması, güvenilirliğin sunulması gibi önemli kriterleri karşılamadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla ileri çalışmalarda; araştırma modeli, deseni, veri analiz yöntemi ve güvenilirlik işlemlerine ilişkin bilgi verilmesine dikkat edilmesi önerilmiştir. Ayrıca birçok metafor çalışmasının birbirini tekrar ettiği görülmüş ve bu noktadan hareketle ileri araştırmalarda güncel ve farklı konulardaki temaların belirlenmesine özen gösterilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, metafor, tematik içerik analizi

Thematic Content Analysis of Studies Using Metaphors in Social Studies Education

Abstract: In this research, metaphor studies in social studies education in Turkey was analyzed by thematic content analysis. In the study, 28 articles and 13 theses published between 2017-2020 years were analyzed. Document analysis was used as a data collection method. It was determined that the majority of the metaphor studies examined in the study were in article type. It was found that the most study was done in 2018 and the least in 2020. It was concluded that the most preferred keywords are "metaphor" and "social studies" and that the most studied subjects are the skills and values included in the social studies curriculum such as justice, solidarity, love, respect, tolerance, peace, benevolence and empathy. It was established that some studies did not meet the important criteria such as clearly defining the research method and presenting reliability. Therefore, it was suggested to pay attention to give information about the research model and design, data analysis method and reliability in further studies. In addition, many metaphor studies were seen to repeat each other, and from this point on, it was recommended to pay attention to the determination of current and different themes in further research.

Keywords: social studies, metaphor, thematic content analysis

Makale Geliş Tarihi: 20.05.2020

Makale Kabul Tarihi: 18.09.2020

I.Giriş

Kavram, değer ve çeşitli olguların öğretimi tüm disiplinlerde önemli bir yer tutmaktadır. Öğrenciler bazen karşılaştıkları kavram ve olguları anlamlandırmada güçlük

***) Arş.Gör.Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü (e-posta: melehatgezer@gmail.com) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-7701-3203>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate® intihal incelemesinden geçirilmiştir.

çekebilmekte ya da kavramı olduğundan farklı bir biçimde algılayabilmektedir. Bu noktada metaforlar, öğrencilerin kavramları ne şekilde anladıklarını belirlemek (Yıldızlı, Acar-Erdol, Baştuğ, Bayram ve Bayram, 2018) ve kavramların öğretimini kolaylaştırmak amacıyla başvurulan etkili bir araç olabilmektedir (Mahlios, 2002). Çünkü metaforlar, temel öğretim ilkelerinden biri olan *bilinenden bilinmeyene* ilkesi ile örtüşmektedir (Senemoğlu, 2011). Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse metaforlarda bir tecrübe daha çok bilinen bir tecrübeye göre adlandırılmakta ya da bir ifade herkesçe bilinen ve kavranması daha kolay olan başka bir ifadeyle tanımlanmaktadır (Lakoff ve Johnson, 1980). Alanyazında benzetim, imgeleme, mecaz gibi çeşitli sözcükler ile karşılık bulan metaforlar (Salman, 2003); soyut konuların anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi bir konuya/kavrama ilişkin farklı bakış açılarının ortaya konulmasını da sağlamaktadır (Duit, 1991). Bu sebeple eğitim sürecinde metaforlardan sıklıkla yararlanılmakta ve beraberinde metaforlarla ilgili araştırmalar eğitim alanyazınında geniş yer tutmaktadır. Nitekim, google akademiğin Türkçe sayfalarında metafor ve eğitim kelimeleri kullanılarak bir tarama yapıldığında 21.100 gibi bir sonuç rastlanmaktadır. Bu da metaforların eğitim araştırmaları açısından taşıdığı popüleriteyi gözler önüne sermektedir.

Kavram ve değer öğretimi açısından zengin bir içeriğe sahip olması sebebiyle çok sayıda metaforik araştırmanın yürütüldüğü alanlardan biri de sosyal bilgilerdir. Bahsi geçen yoğun kullanımı göz önüne alındığında sosyal bilgiler alanındaki metafor çalışmalarının hangi konularda ve ne şekilde yürütüldüğü merak konusu olmuş ve bu araştırmada Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanındaki metaforik çalışma eğilimlerinin nasıl olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda çalışmada 2017-2020 yılları arasında yayınlanan makaleler ve tezler aşağıda sıralanan araştırma soruları çerçevesinde incelemeye tabi tutulmuştur:

Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanındaki metafor çalışmalarının;

1. araştırma türlerine göre dağılımı nasıldır?
2. yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. kullanılan anahtar kelimelere göre dağılımı nasıldır?
4. kullanılan yöntemlere göre dağılımı nasıldır?
  - 4.1. araştırma modeli/deseni açısından dağılımı nasıldır?
  - 4.2. araştırmanın yürütüldüğü eğitim kademesi açısından dağılımı nasıldır?
  - 4.3. örneklem büyüklükleri nasıldır?
  - 4.4. kullanılan veri toplama araçları açısından dağılımı nasıldır?
  - 4.5. veri analizi yöntemi nasıldır?
  - 4.6. güvenilirlik belirleme yöntemi nedir?
5. yazılan metafor sayısına göre dağılımı nasıldır?

6. yazılan tema sayısına göre dağılımı nasıldır?

7. konu alanlarına göre dağılımı nasıldır?

II. Araştırmanın Önemi

Tematik içerik analizine yönelik çalışmalar; araştırma eğilimlerini ortaya koymas, güncel çalışmaların bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlaması, çalışmalar arasındaki benzerlik ile farklılıkları göstermesi bakımından bilginin yaygınlaştırılmasına ve gelecek araştırmaların şekillendirilmesine önemli katkılar sunabilmektedir (Çalık ve Sözbilir, 2014). Dolayısıyla, sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan metaforik çalışmaların tematik içerik analizi ile incelenmesi, alanyazına katkı sağlayabilecektir. Çalışmada metaforik araştırmalar, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve araştırmaların güçlü ve zayıf yanları resmedilmeye çalışılacaktır. Buna bağlı olarak çalışmanın, metaforik araştırmalar yürütülürken dikkat edilmesi gereken noktaların neler olduğuna dair bilimsel bir kaynak işlevi görmesi beklenmektedir. Ayrıca araştırma sonucunda sosyal bilgiler eğitimi alanındaki araştırmacıların alandaki güncel metaforik çalışmalarını bir arada görebileceği bir kaynak alanyazına sunulmuş olacaktır.

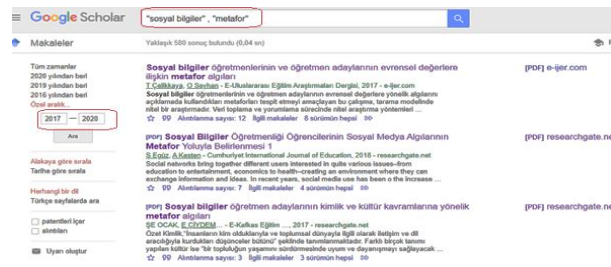
III. Yöntem

A. Araştırma Modeli

Bu çalışma, tematik içerik analizi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Tematik içerik analizi, aynı konuda yapılmış farklı araştırma bulgularının sentezini ve yorumlanmasını içerir (Çalık ve Sözbilir, 2014). Tematik içerik analizi yapan çalışmalar; ilgili alanlarda çalışan, alandaki tüm çalışmalara erişemeyen veya bu çalışmaları sistematik olarak inceleyemeyen araştırmacılara zengin bir kaynak sunması bakımından önemlidir (Çalık, Ayaş ve Ebenezer, 2005; Ültay ve Çalık, 2012).

B. Verilerin Toplanması

Türkiye'de 2017-2020 yılları arasında yayınlanan sosyal bilgiler eğitimi alanındaki metaforik makalelerin tamamı Google Akademik arama motoru kullanılarak elde edilmiştir. İncelemeye alınacak makaleler belirlenirken “sosyal bilgiler” ve ”metafor” anahtar kelimeleri ilgili veri tabanlarına yazılarak tarama yapılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırmanın veri kaynağını oluşturan makalelerin belirlenmesinde esas alınan ölçütler

Şekil 1’de görüldüğü gibi incelenecek makalelerin seçiminde esas alınan ölçütler Google Akademik arama motoruna girilmiş ve yapılan tarama sonucunda 28 farklı dergiden 32 makaleye ulaşılmıştır. Ancak analiz edilen makalelerden yüksek lisans veya doktora tezlerinden üretilmiş olanların araştırmaya dâhil edilmemesi gerektiği düşünülmüş ve 32 makaleden dördü yüksek lisans ve doktora tezleri ile aynı içerikten üretilmiş olması nedeniyle araştırma dışında tutulmuştur. Söz konusu çalışmaları kapsam dışı tutmanın nedeni tekrarlanan çalışmalardan kaçınmaktır. Böylelikle metaforlarla ilgili yapılan çalışmaların daha doğru bir resminin sunulabileceği düşünülmüştür. Makalelerin taranması işlemi takiben Yükseköğretim Kurulu’nun Türkiye Ulusal Tez Merkezi Veri tabanındaki tüm tezler de “metafor” anahtar kelimesi ile taranmış ve ulaşılan tezlerin anahtar kelimelerinde “sosyal bilgiler” ve “metafor” sözcüklerinin yer alıp almamasına bakılmıştır (Şekil 2).

The screenshot shows the 'Gelişmiş Tarama' (Advanced Search) page of the Tez Merkezi. The search criteria are as follows:

Aranacak Kelime(ler)	Aranacak Alan	Arama Tipi	Yıl	Grup
metafor	Tümü	Sadece yazılan şekilde	2017 - 2020	çalışma
ve	Tez Adı	Sadece yazılan şekilde		
ve	Tez Adı	Sadece yazılan şekilde		

Additional filters include 'Tez Türü' (Tez Türü: Seçmiş), 'Dil' (Dil: Seçmiş), 'Durumu' (Durumu: Seçmiş), and 'Üniversite' (Üniversite: Seç).

Şekil 2. Araştırmanın veri kaynağını oluşturan tezlerin belirlenmesinde esas alınan ölçütler

Şekil 2’de görüldüğü gibi incelenecek tezlerin seçiminde esas alınan ölçütler, YÖK tez merkezinin detaylı tarama sayfasındaki ilgili alanlara girilmiş ve yapılan tarama sonucunda dokuz farklı üniversiteden 11’i yüksek lisans ve ikisi doktora tezi olmak üzere toplam 13 tez araştırmaya dâhil edilmiştir. Sonuç olarak araştırmada 28 makale ve 13 tez analiz edilmiştir. İncelenen çalışmalar Ek-1’de listelenmiştir.

C.Veri Analizi

İçerik analizi yapılmadan önce metaforlarla ilgili yapılan çalışmaları analiz etmeye yardım edecek bir kontrol listesi oluşturulmuştur. Kontrol listesinin amacı, makaleleri analiz etmek için standart kriterlerin belirlenmesidir. Kontrol listesi “çalışmanın künyesi” ve “teorik bilgi” olmak üzere iki ana bölümden meydana gelecek şekilde hazırlanmış ve sonrasında metaforlarla ilgili çalışmaları bulunan sosyal bilgiler eğitimi alanından iki uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar, analize tabi tutulan çalışmaları tanımlamak için kullanılan etiketlere, yazılan metafor sayısının da eklenmesini önermiştir. Kontrol listesi bu görüşleri yansıtabilecek biçimde güncellenmiş ve son hali Şekil

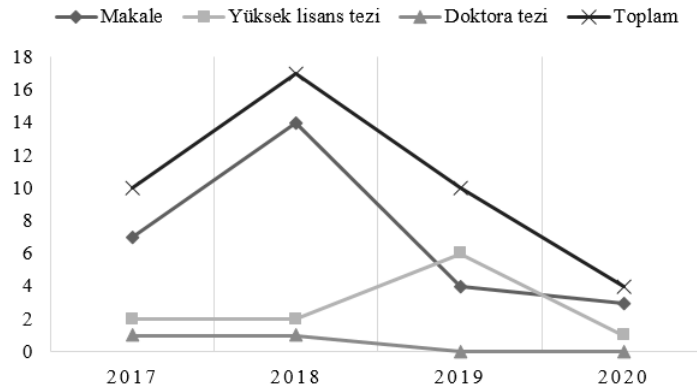
3'te gösterilmiştir. Kontrol listesi farklı kişiler tarafından farklı şekillerde yorumlanabilecek herhangi bir ölçüt içermediğinden kodlamaların tek bir uzman tarafından yapılması yeterli görülmüştür.

Çalışmanın Künyesi	Numarası	.....
	Başlığı	.....
	Türü	(1) Makale (2) Tez (Yüksek lisans) (3) Tez (Doktora)
	Yazar/ları	.....
	Dergi/Üniversite	.....
	Yayın yılı	.....
	Anahtar kelimeler	.....
	Araştırmanın amacı	.....
	Araştırmanın yöntemi	.....
	Veri toplama aracı	.....
Teorik Bilgiler	Veri analiz yöntemi	.....
	Güvenirlilik belirleme yöntemi/katsayısı	.....
	Örneklem türü	(1) İlkokul (2) Ortaokul (3) Üniversite
	Örneklemedeki Katılımcı Sayısı	.....
	Çalışılan konu	.....
	Yazılan metafor sayısı	.....
	Metafor tema sayısı	.....

Şekil 3. Araştırmada kullanılan kontrol listesi

D.Bulgular

Araştırmada ilk olarak çalışmaların yayın yılına göre nasıl bir dağılım gösterdiğine bakılmış ve ulaşılan bulgular Şekil 4'te verilmiştir.

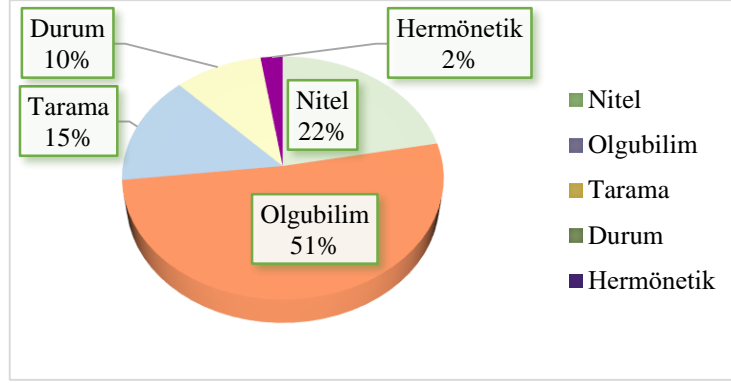
Şekil 4. Yıllara göre metafor çalışmalarının dağılımı

Şekil 4'te görüldüğü gibi bu araştırmada incelenen metafor çalışmaları, en çok 2018 yılında gerçekleştirilmiştir. Minimum çalışma sayısı ise 2020 yılındadır (Şekil 4). Yine Şekil 4'e göre, metaforlarla ilgili araştırmaların çoğunluğu makale çalışmalarıdır. Tez çalışmalarının sayısı makalelere kıyasla çok daha az olup özellikle doktora tezlerinde metaforlara çok da fazla başvurulmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmaların yayımlandıkları yıla göre incelenmesinin ardından "sosyal bilgiler alanında yürütülen metafor çalışmalarında hangi anahtar kelimeler kullanılmıştır?" sorusuna yanıt aranmıştır. Şekil 5'te metafor çalışmalarında kullanılan anahtar kelimelerin frekans sorgusu yer almaktadır. Sunulan çalışmalardaki anahtar kelime sayısı çok fazla olduğundan, anahtar kelimelere ait frekanslar tablo halinde verilmeyip kelime frekans sorgusu kullanılarak görselleştirilmiştir. Şekil 5'te kelime frekans sorgusu sonucunda elde edilen şekillerin büyüklükleri, kelimenin frekans ağırlığı ile doğru orantılıdır.

Şekil 5. Metafor çalışmalarında kullanılan anahtar kelimelere ait frekans sorgusu

Şekil 5'te görüldüğü üzere metafor çalışmalarında en fazla *metafor* ve *sosyal bilgiler* anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Bunları araştırmanın yürütüldüğü eğitim kademesi ile araştırma yöntemine ilişkin anahtar kelimeler izlemektedir. Çalışmalardaki anahtar kelimelerin tespitinden sonra araştırmaların yönetime göre nasıl bir dağılıma sahip oldukları gözden geçirilmiş ve elde edilen bulgular Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. Kullanılan yöntemlere göre metafor çalışmalarının dağılımı

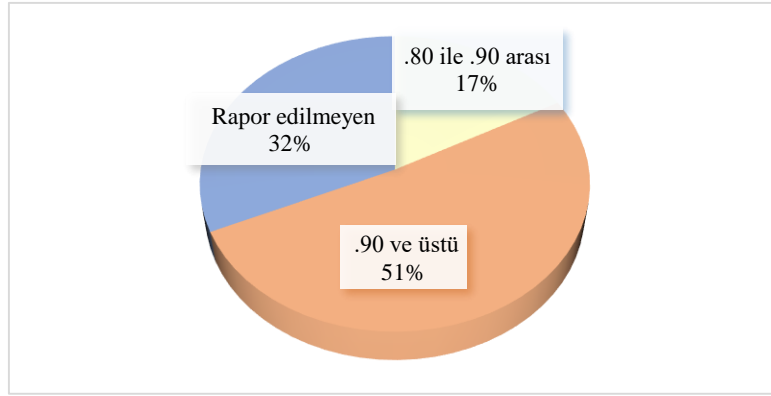
Şekil 6 incelendiğinde bu araştırmada incelenen çalışmaların tamamında nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Ancak incelenen çalışmaların büyük bir kısmında araştırma deseni belirtilmemiş olup yalnızca çalışmanın nitel araştırma yöntemine dâhil olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle burada yöntemlere göre dağılımlar verilirken bu şekilde bir ayrıma gidilmiştir. Şekil 6'ya göre çalışmaların büyük bir kısmında olgubilim desininin benimsendiği anlaşılmaktadır. Diğer araştırma yöntemleri incelendiğinde sırasıyla en fazla nitel araştırma yöntemi ile tarama ve durum araştırması tercih edilmiştir. En az tercih edilen araştırma deseni ise ($n=1$), %2 ile hermenötik metodu olmuştur. Araştırma yönteminin incelenmesinin ardından çalışmaların örneklem türüne ve örneklem büyüklüğüne bakılmıştır. Makale çalışmalarının 10'unun ilkökul düzeyinde 18'inin üniversite düzeyinde; tez çalışmalarının 8'inin ilkökul, 1'inin ortaokul ve 4'ünün üniversite düzeyinde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu araştırmaların örneklem büyüklüğüne ilişkin bulgular ise Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmalarda kullanılan örneklem büyüklüklerine ilişkin bulgular

Grup Büyüklükleri	Makale		Tez	
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)
50-100	7	25.00	2	15.38
101-200	16	57.14	3	23.08
201-400	4	14.29	1	7.69
401-500	1	3.57	2	15.38
501-999	0	0.00	4	30.77
1000 ve üstü	0	0.00	1	7.69

Tablo 1 incelendiğinde makalelerde en çok tercih edilen örneklem büyüklüğünün ($n=16$) %57.14 ile "101-200" arası olduğu görülmektedir. Tez çalışmalarında ise en çok tercih edilen örneklem büyüklüğü ($n=4$) %30.77 ile "201-400" arası ve ($n=3$) %23.08 ile "101-200" arası olduğu görülmektedir. Makale çalışmalarında en az tercih edilen

örneklem büyüklüğü ($n=1$) %7.69 ile 401-500 arası iken tezlerde en az tercih edilen örneklem büyüklüğü ($n=1$) %7.69 ile “101-200” arası ve ($n=1$) %7.69 ile “1000 ve üstü” değeri olmuştur. Metafor çalışmalarının tamamında yarı yapılandırılmış görüşme formu (... gibidir. Çünkü.....) ile veriler toplanmıştır. Bununla birlikte bazı çalışmalarda görüşme formu ile beraber doküman analizine (resim-karikatür çizdirme) de başvurulmuştur. Toplanan verilerin analizine bakıldığında çalışmaların büyük çoğunluğu ($n=34$) içerik analizi ile çözümlenirken çok az bir kısmı ($n=3$) betimsel analizle incelenmiştir. İncelenen çalışmaların bir kısmında ise veri analiz yöntemi belirtilmemiştir. Araştırmalarda rapor edilen güvenilirlik belirleme yöntemi ve güvenilirlik katsayılarına ilişkin bulgular Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. Araştırmalarda rapor edilen güvenilirlik katsayılarına ilişkin bulgular

Şekil 7’ye bakıldığında araştırmaların yarısından fazlasında ($n=21$) rapor edilen güvenilirlik katsayısı .90 ve üstü bir değere sahiptir. Güvenirliğin hesaplandığı çalışmaların tamamında güvenilirlik katsayısını kestirmek için Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen “Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)” formülü kullanılmıştır. Yine Şekil 7’ye göre güvenirlige ilişkin herhangi bir değer belirtilmediği çalışma sayısı ($n=13$) da oldukça fazladır.

Tablo 2. Metafor çalışmalarında yazılan metafor sayısı dağılımı

Metafor sayıları	Frekans (f)	Yüzde (%)
22-50	4	9.76
51-100	22	53.66
101-200	10	24.39
201 ve üstü	5	12.20

Tablo 2’deki verilere bakıldığında sosyal bilgiler eğitimi bağlamında yürütülen metafor çalışmalarında yazılan metafor sayısının en fazla 51 ile 100 aralığında ($f=22$, %53.66) metaforun olduğu görülmektedir.

Tablo 3 Metafor çalışmalarında yazılan tema sayısı dağılımı

Tema sayıları	Frekans (f)	Yüzde (%)
1-4	13	31.71
5-8	13	31.71
9-13	12	29.27
14 ve üstü	3	7.32

Tablo 3 verileri incelendiğinde yapılan metafor çalışmalarında tema sayısının fazla olduğu (14 ve üstü) araştırma sayısının daha az ($n=3$) olduğu görülmektedir. İncelenen çalışmaların konu alanlarına göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Metafor Çalışmalarının Konu Temalarının Dağılımı

	İlkokul	Ortaokul	Üniversite
Makale	<ul style="list-style-type: none"> • vatandaşlık, • medya okuryazarlığı, • dayanışma, • aile-akrabalık-cumhuriyet-giyim, • din, • laiklik, • adalet • millet	<ul style="list-style-type: none"> • Çalışkanlık • Atatürkçülük	<ul style="list-style-type: none"> • darbe, • bağımsızlık, • anayasa, • kimlik-kültür, • üniversite, • uyuşturucu madde, • sosyal medya, • tasarruf, • barış, • iyi vatandaş, • nüfus ve harita bilgisi, • empati, • vatan, • siyaset, • bilimsel araştırma, • dürüstlük
Yüksek lisans tezi	<ul style="list-style-type: none"> • demokratik vatandaşlık, • yardımseverlik-vatanseverlik-hoşgörü-saygı	<ul style="list-style-type: none"> • aile birliğine önem verme, • mülteci, • 2018 sosyal bilgiler programında yer alan kök değerler (<i>adalet, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, özdenetim, yardımseverlik, vatanseverlik</i>), • terör, • vatanseverlik, padişah-cumhurbaşkanı, beyin göçü	<ul style="list-style-type: none"> • doğa eğitimi, • sosyal bilgiler-tarih-coğrafya

Doktora tezi

- tarih kavramları
(cumhuriyet, demokrasi,
devlet, milli egemenlik,
gelenek, kanıt, kronoloji)
- sosyal bilgiler
programında yer alan
becerilerin (gözlem,
mekan algılama becerisi,
zaman ve kronolojiyi
algılama, değişim ve
sürekliliği algılama,
sosyal katılım, empati)

Tablo 4 incelendiğinde metafor çalışmalarının genel olarak adalet, dayanışma, sevgi saygı hoşgörü, barış, yardımseverlik ve empati gibi sosyal bilgiler programında yer alan beceri ile değerleri içeren konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca vatandaşlık eğitimi kapsamında da metafor çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Coğrafya ve tarih kavramlarına yönelik konu temalarında çok fazla çalışma yapılmamıştır.

IV. Tartışma Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, 2017-2020 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimi alanındaki metaforlarla ilgili makale ve tez çalışmalarının tematik analizi yapılmıştır. Yapılan metafor çalışmaları yıl bazında incelendiğinde en fazla araştırmaya 2018 yılında rastlanırken araştırma sayısının en az olduğu yıl 2019 olarak belirlenmiştir. Ayrıca metafor çalışmalarının büyük bir kısmının makale çalışması olduğu sonucuna varılmış, metaforik tez çalışmalarının makalelere kıyasla çok daha az olduğu saptanmıştır. Elde edilen bu sonuç Çakmak'ın (2018) çevre eğitimi bağlamında yapılan metafor çalışmalarının analizini gerçekleştirdiği çalışma ile uyum göstermektedir. Tezlerin makalelere kıyasla daha kapsamlı çalışmalar olmasının beklenmesi, bu sonucun gerekçesi şeklinde düşünülebilir. Doktora tezlerinde metaforlara çok az başvurulması bu düşünceyi destekler niteliktedir. Çünkü temel araştırma yeterliklerinin kazandırılmasının hedeflendiği yüksek lisans sürecinin aksine doktora eğitiminde bireylerden özgün bir bilimsel ürün ortaya koymaları beklenmektedir. Bu anlamda metaforların söz konusu beklentiye hizmet etme açısından yeterince işlevsel bir araç olmadığı yorumu yapılabilir.

Metafor çalışmalarında kullanılan anahtar kelimelere bakıldığında en fazla “metafor” ve “sosyal bilgiler” sözcüklerine yer verildiği saptanmıştır. Araştırmada incelenecek çalışmaları belirlerken *sosyal bilgiler* ve *metafor* ifadeleri ile tarama yapıldığı göz önüne alındığında böyle bir sonuç şaşırtıcı değildir. Bu anlamda anahtar kelimelerle ilgili daha çarpıcı olan ve daha fazla yorumlanması gereken sonuç; anahtar sözcüklerde çalışmaların yürütüldüğü eğitim kademesi ile araştırma yöntemine sıklıkla yer verilmesidir. Bireylerin belirli bir kavrama ilişkin sahip olduğu zihinsel imgeler buldukları bilişsel gelişim düzeyine, dolayısıyla da devam ettikleri eğitim kademesine göre farklılaşabilmektedir. Buna bağlı olarak herhangi bir kavrama ilişkin metaforik algılar araştırılırken, çalışmanın hangi eğitim kademesinde yürütüldüğü önem kazanmakta ve araştırmanın yapıldığı eğitim kademesi anahtar kelimeler arasında yer

verilmesi gereken önemli bir değişken haline gelebilmektedir. Öte yandan araştırma yönteminin anahtar kelimeler arasında yer alması ile ilgili aynı şeyi söylemek güçtür. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür. Metaforik bir çalışma şeklinde tasarlanması zaten araştırmanın yöntemine ışık tutarken anahtar kelimeler arasında çalışma yöntemine yer verilmesinin pek de gerekli olmadığı iddia edilebilir. Diğer bir ifadeyle, nasıl ki X ile Y değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bir çalışma anahtar kelimeler arasında “ilişkisel araştırma” ifadesine yer verilmesini gerektirmiyorsa metaforik çalışmalarda da “nitel araştırma” vb. anahtar sözcüklerin kullanımı gerekli değildir.

Araştırmada incelenen çalışmalar yöntemin nasıl tanımlandığı açısından değerlendirmeye tabi tutulduğunda bir tutarlılığın olmadığı gözlenmektedir. Çalışmaların tamamı nitel araştırma yönteminde olmakla birlikte, nitel yönelimli araştırmalardan hangisine karşılık geldiğine dair ifadelerde farklılıklar dikkat çekmektedir. Şöyle ki aynı türdeki veri toplama araçları kullanılmasına ve aynı süreçler takip edilmesine karşın bazı çalışmalar olgubilim bazı çalışmalar durum bazı çalışmalar ise tarama şeklinde tanımlanmıştır. Esasen bu araştırmaya konu olan metafor çalışmalarının tümünde mevcut durum bir müdahaleye yer verilmeden olduğu gibi sunulmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan incelenen çalışmaların hepsinin betimsel türde olduğu söylenebilir. Betimsel araştırmalar, nitel ve nicel yönelimli olarak yürütülebilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017). Metafor araştırmaları, katılımcıların cümlelerinden çizimlerinden vb. anlam çıkarmaya dayalı olduğundan nitel yönelimli araştırmalar kapsamına girmektedir. Kültür, kimlik, darbe, tasarruf, adalet, vatandaşlık gibi günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan fakat derinlemesine incelendiğinde farklı şekillerde algılandığı belirlenen kavramlar metafor çalışmalarında olgubilim deseni ile modellenmiştir. Buna karşın uyuşturucu madde, laiklik, terör, mülteci gibi kavramlar olgubilim desenine daha uygun iken tarama ya da durum araştırması şeklinde etiketlenmiştir. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları ve yapılan analizler benzer olsa da araştırma deseninin tanımlanmasında farklılıklar bulunması, metaforik çalışmalarda araştırma modelinin daha net bir biçimde tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir.

Araştırmalarda tercih edilen örneklem türüne bakıldığında makale ve tez çalışmalarının çoğunluğunun ilkökul ve üniversite düzeyinde gerçekleştirildiği saptanmıştır. Çalışmaların çoğunluğunun üniversite öğrencileri ile yürütülmesinde örneklem kolay ulaşılabilir olmasının belirleyici olduğu düşünülmektedir. İlkokul öğrencileri ile gerçekleştirilmesinde ise ilkökul düzeyindeki öğrencilerin günlük ve bilimsel kavramları yeni öğrenmeye başlamış olması gerekçe olarak gösterilebilir. Araştırmalarda en çok tercih edilen örneklem büyüklüğünün makale çalışmalarında “101-200” arası tez çalışmalarında ise “201-400” arası olduğu görülmektedir. Örneklem büyüklüklerinin çok fazla olmaması, metaforik çalışmaların evrene genelleme yapma amacı taşıması ile de açıklanabilir. Tez çalışmalarında tercih edilen örneklem sayısının daha yüksek olması ise tezlerin makale çalışmalarına kıyasla daha kapsamlı olmasından kaynaklanmaktadır denilebilir. Metafor çalışmalarında kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin eğilim incelendiğinde tamamında yarı yapılandırılmış görüşme

formunun kullanıldığı bazı çalışmalarda ek olarak doküman analizine (resim-karikatür çizdirme) de başvurulduğu görülmüştür.

Araştırmada incelenen metafor çalışmalarının neredeyse tamamında verilerin içerik analiz tekniği ile çözümlendiği; çok az bir kısmında ise betimsel analizin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen çalışmalardan dördünde ise veri analiz yönteminin belirtilmediği tespit edilmiştir. Benzer durum güvenilirliğin rapor edilmesinde de karşımıza çıkmaktadır. İncelenen çalışmaların 28'inde güvenilirlik rapor edilmiş [tümünde Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) formülü kullanılmıştır], kalan 13 çalışmada ise güvenilirlik hakkında herhangi bir bilgi sunulmamıştır. Bir araştırmaya bilimsel nitelik kazandıran en önemli hususlardan biri, ulaşılan sonuçların güvenilirliğidir. Bundan dolayı, bazı çalışmalarda güvenilirliğin rapor edilmemiş olması önemli bir eksikliklerdir.

Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi bağlamında yapılan metafor çalışmalarındaki metafor sayıları incelendiğinde katılımcılar tarafından en fazla 51-100 aralığında metafor yazıldığı ve yazılan bu metaforların kategorize edildiği tema sayısının 1-13 aralığında değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Üretilen metafor sayısı; örneklem büyüklüğü, kavramın yarattığı çağrışım, araştırmanın yürütüldüğü yaş grubu gibi bir dizi faktörden etkilenmektedir. Bu nedenle metafor sayısı ile tema sayısının bir araştırmadan diğerine farklılık göstermesi beklenen bir durumdur. Metafor çalışmalarının konu alanına göre dağılımına bakıldığında; en fazla çalışılan konu başlıklarının adalet, dayanışma, sevgi, saygı, hoşgörü, barış, yardımseverlik, empati gibi sosyal bilgiler programında yer alan beceri ve değerlerin olduğu görülmektedir. Ayrıca vatandaşlık eğitimi kapsamında da (vatan, vatanseverlik, millet, anayasa vb.) metafor çalışmalarının yapıldığı belirlenmiştir. En az çalışılan konu ise coğrafya ve tarih alanına ilişkin kavramlar olmuştur.

Tematik içerik analizi ile sosyal bilgiler eğitimi alanındaki metafor çalışmalarının incelenmesi sonucunda bazı araştırmaların; yöntemin net bir biçimde tanımlanması, güvenilirliğin sunulması gibi önemli kriterleri karşılamadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda bundan sonra yapılacak olan metafor çalışmalarında; araştırma modeli, deseni, veri analiz yöntemi ve güvenilirlik işlemlerine ilişkin bilgi verilmesi konusunda özenli olunmalıdır. Ayrıca sosyal bilgiler eğitimi alanındaki metafor çalışmalarının konu eğilimine bakıldığında birçok çalışmanın birbirini tekrar eder nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bu noktadan hareketle, yapılacak ileri araştırmalarda güncel ve farklı konulardaki temaların belirlenmesi önemlidir. Özellikle alana katkı getirebilecek çalışmalar yapabilmek için daha önce yapılmış araştırmaların benzerlerini tekrar etmekten kaçınılmalıdır.

Kaynaklar

Çakmak, M. (2018). Türkiye'de çevre kavramı bağlamında yapılan metafor çalışmalarının içerik analizleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(25), 172-193. Doi: 10.29329/mjer.2018.153.10

- Çalık, M., Ayas, A. & Ebenezer, J.V. (2005). A review of solution chemistry studies: Insights into students' conceptions. *Journal of Science Education and Technology*, 14(1), 29–50.
- Çalık, M. & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri [Parameters of content analysis]. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33–38. Doi: 10.15390/EB.2014.3412
- Duit, R. (1991). On the role of analogies and metaphors in learning science. *Science Education*, 75, 649–672.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe – yöntem – analiz*. Ankara: Seçkin.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Conceptual metaphor in everyday language. *The Journal of Philosophy*, 77(8), 453.
- Mahlis, M. (2002). Teacher role formation. *Action in Teacher Education*, 24(1), 9–21. Doi:10.1080/01626620.2002.10463263
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis : An expanded sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE.
- Salman, Y. (2003). *Dilin Düşevreni: Eğretileme*. İstanbul: Kitaplık.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem.
- Ültay, N. & Çalık, M. (2012). A thematic review of studies into the effectiveness of context-based chemistry curricula. *Journal of Science Education and Technology*, 26(6), 686–701. Doi:10.1007/s10956-011-9357-5
- Yıldızlı, H., Acar Erdol, T., Baştuğ, M., Bayram, K., & Bayram, K. (2018). Türkiye’de öğretmen kavramı üzerine yapılan metafor araştırmalarına yönelik bir meta-sentez çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 43(193), 1–43.

Ek 1: Araştırmada İncelenen Çalışmaların Listesi

- Ablak, S. (2017). *Sosyal bilgiler programındaki becerilere ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Akçay, M. M. (2020). *Sosyal bilgiler ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin aile birliğine önem verme değerinin metaforlar yoluyla incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye.
- Aktepe, V., Uzunöz, A. ve Sarıçam, İ. (2020). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde çalışkanlık değerine yönelik metafor algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 449–466.
- Akyapı, G. (2019). *Ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin padişah ve cumhurbaşkanı kavramlarına yönelik algıları: metaforik bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

- Berber, S. (2019). *4. sınıf sosyal bilgiler dersinde değer öğretimine ilişkin öğrencilerin oluşturduğu metaforların incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye.
- Bilginer, R. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin vatanseverlik değerine yönelik algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Boğazlıyan, B., ve Yılmaz, A. (2018). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin vatandaşlık üzerine metaforik algıları. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 70–89.
- Bozdoğan, K. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan tarih kavramlarına yönelik algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye.
- Bulut, R., ve Koca, M. K. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının barış kavramına ilişkin metaforları. *Turkish Studies*, 12(18), 139–156.
- Çağlar Karapınar, B. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının doğa eğitimi hakkında metaforik algıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi, Aksaray, Türkiye.
- Çatak, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin laiklik kavramına ilişkin metaforik algıları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 9(3), 240–261.
- Çatak, M., ve Yıldız, Ç. (2018). Ortaokul öğrencilerinin millet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Turkish History Education Journal*, 7(1), 17–42.
- Çatalkaya, D. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin terör kavramına ilişkin metaforik algıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye.
- Çelik, T. (2019). Teknoloji ve medya okuryazarı vatandaş yetiştirme sürecinde öğrencilerin sosyal medya algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 2(1), 40–57.
- Çelik, T., ve İncili, Ö. F. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algılarında nüfus ve harita bilgisi konusu: Bir metafor çalışması. *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 22–41.
- Çelik, Y. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının uyuşturucu madde kavramına ilişkin algıları. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 85–104.
- Çengel, S. (2019). *Kök değerlere ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algıları: nitel bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Dere, İ. (2019) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ‘iyi vatandaş’ kavramı hakkındaki metaforik Algıları. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 434–456.
- Edilmen-Ocak, Ş., Çiğdem, E., ve Mindivanlı-Akdoğan, E. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kimlik ve kültür kavramlarına yönelik metafor algıları. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 59–71.

- Egüz, Ş., ve Kesten, A. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenliği öğrencilerinin sosyal medya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 7(3), 219–240. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.403147>
- Er, H. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “üniversiteye” ilişkin metaforik bakış açıları. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 1928–1952.
- Er-Türküresin H., Başer, E. H., ve Yapıcı, H. (2018). Ortaokul öğrencilerinin dayanışma kavramına ilişkin algıları: Metafor analizi örneği. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 61–80.
- Faiz, M. ve Karasu-Avcı, E. (2019). “Atatürkçülük” kavramına ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının metaforik algıları. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(28), 217–252. <https://doi.org/10.35675/befdergi.475283>
- Güneş, C. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin beyin göçü kavramına ilişkin algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Gürgil, F. (2018). A study on social studies teacher candidates’ perception of science, scientific research and scientists. *International Journal of Progressive Education*, 14(3), 140–159. DOI: 10.29329/ijpe.2018.146.10
- Irmak, C. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin mülteci kavramına ilişkin algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- İnel, Y., Urhan, E., ve Ünal, A. İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 379–402. DOI: 10.18039/ajesi.454584
- Kantekin, S. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler, tarih ve coğrafya kavramlarıyla ilgili metaforik algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye.
- Koçoğlu, E. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “siyaset” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(40), 1–20.
- Memişoğlu, H., ve Güçin, G. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “darbe” kavramına ilişkin görüşlerinin metaforla belirlenmesi. *Turkish Studies*, 12(16), 387–400. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11876>
- Memişoğlu, H., ve Soylu, T. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının anayasa kavramına ilişkin metaforik algıları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 129–138.
- Sağdıç, M., ve İlhan, G. O. (2018). Metaphoric perceptions of social studies teacher candidates on the homeland concept. *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 104–118.

- Şehirli, Y. A. (2018). Barış kavramına ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının metaforik algıları. *Turkish Studies*, 13(26), 1055–1070. DOI: 10.7827/TurkishStudies.14535
- Ulu Kalın, Ö., ve Koçoğlu, E. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bağımsızlık değerine karşı metaforik algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 419–434.
- Ulusoy, F. and Kepceoğlu, İ. (2018). Metaphorical perceptions of preservice social studies teachers on the concept of honesty. *Journal of Kırşehir Education Faculty*, 19(3), 1981–1998.
- Uymaz, M., ve Çalışkan, H. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “empati” kavramına ilişkin algılarının metaforlar aracılığı ile belirlenmesi. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 2(4), 80–91.
- Uzunöz, A., Aktepe, V. ve Özağaçhanlı, Z. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tasarruf değerine ilişkin metaforik algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 36–51.
- Üztemur, S. ve Dinç, E. (2020). Medya okuryazarlığı bağlamında ortaokul öğrencilerinin sosyal medya algıları: Bir metafor çalışması. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(1), 92–103. DOI: <https://doi.org/10.34137/jilses.698764>
- Yalçın, G. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin demokratik vatandaş kavramına bakış açılarının metaforlar yoluyla incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
- Yıldırım, R., ve Gazel, A. A. (2018). Ortaokul öğrencilerinin din kavramına ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 11(1), 30–57.
- Yılmaz, O., ve Altıntaş, S. (2018). 4. sınıf sosyal bilgiler dersi ‘geçmişimi öğreniyorum’ ünitesindeki geliştirme düzeyi kavramları üzerine öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 613–619. Doi:10.24106/kefdergi.405471